

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ УКРАЇНИ**

ФАКУЛЬТЕТ ЗДОРОВ'Я, ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І ТУРИЗМУ

КАФЕДРА ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ ТА ЕРГОТЕРАПІЇ

**СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ПРОПЕДЕВТИКА ВНУТРІШНІХ ХВОРОБ**

рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)

спеціальність: 227 Фізична терапія, ерготерапія

освітньо-професійна програма: Фізична терапія, ерготерапія

код дисципліни в освітньо-професійній програмі: ОК.ЦС 21

мова навчання: українська

Розробники:

Гаврелюк Світлана Василівна, кандидат медичних наук, доцент, доцент кафедри фізичної терапії та ерготерапії doctsvit@gmail.com

Анотація навчальної дисципліни. Дисципліна спрямована на формування визначених освітньо-професійною програмою загальних та фахових компетентностей, зокрема здатності до аналізу та синтезу; виконання базових компонентів обстеження у фізичній терапії та/або ерготерапії: спостереження, опитування, вимірювання та тестування, документувати їх результати; пояснення патологічних процесів та порушень. Обсяг дисципліни – 3 кредити ЄКТС. Основні теми: загальні принципи діагностики; загальний план та методи обстеження хворого; система дихання; серцево-судинна система; система травлення; система сечовиділення. Підсумкова оцінка формується з урахуванням результатів поточного контролю та заліку.

Abstract of the discipline. The discipline is aimed at forming the general and professional competences determined by the educational and professional programme, in particular

Мета навчальної дисципліни – формування визначених освітньо-професійною програмою загальних та фахових компетентностей, зокрема здатності до аналізу будови, нормального та індивідуального розвитку людського організму; пояснення патологічних процесів та порушень; виконання базових компонентів обстеження у фізичній терапії та/або ерготерапії.

Обсяг навчальної дисципліни – 3 кредити ЄКТС, які розподіляються у годинах:

Форми навчання	Види навчальних занять				Самостійна робота	Разом
	лекції	лабораторні	практичні	семінарські		
Денна	12	0	30	0	48	90

Статус навчальної дисципліни: обов'язкова.

Передумови для вивчення навчальної дисципліни: успішне опанування такими навчальними дисциплінами:

на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти: «Нормальна анатомія людини»; «Біологічна хімія нормальна та рухової активності»; «Загальна фізіологія людини та патологічна фізіологія»; «Інструментальні методи функціональної діагностики, лабораторні дослідження».

Програма навчальної дисципліни.

Тематичний план навчальної дисципліни

Номер і назва теми	Кількість годин			
	денна форма навчання		заочна форма навчання	
	усього	у тому числі	усього	

		л.	прак.	с. р.		л.	прак.	с. р.
Тема 1. Загальні принципи діагностики. Загальний план та методи обстеження хворого.	10	2	4	4	-	-	-	-
Тема 2. Система органів дихання.	14	4	4	6	-	-	-	-
Тема 3. Серцево- судинна система.	20	4	6	10	-	-	-	-
Тема 4. Система травлення.	12	2	4	6	-	-	-	-
Тема 5. Система сечовиділення.	10	-	4	6	-	-	-	-
Тема 6. Система крові.	12	-	4	8	-	-	-	-
Тема 7. Ендокринна система.	12	-	4	8	-	-	-	-
Всього годин:	90	12	30	48	-	-	-	-

Зміст навчальної дисципліни за темами

Тема 1. Загальні принципи діагностики. Загальний план та методи обстеження хворого.

Визначення терміну “пропедевтика”, її місце у вивченні медичних дисциплін. Діагноз і діагностика, діагностичні помилки. Семіотика. Загальний план обстеження хворого. Методи обстеження хворого. Загальний огляд.

Тема 2. Система органів дихання.

Клінічне (суб’єктивне і об’єктивне) обстеження системи дихання. Основні синдроми ураження системи дихання.

Тема 3. Серцево-судинна система.

Клінічне (суб'єктивне і об'єктивне) обстеження серцево-судинної системи. Основні синдроми ураження серцево-судинної системи.

Тема 4. Система травлення.

Клінічне (суб'єктивне і об'єктивне) обстеження системи травлення. Основні синдроми ураження системи травлення.

Тема 5. Система сечовиділення.

Клінічне (суб'єктивне і об'єктивне) обстеження системи сечовиділення. Основні синдроми ураження системи сечовиділення.

Тема 6. Система крові.

Клінічне (суб'єктивне і об'єктивне) обстеження системи крові. Основні синдроми ураження системи крові.

Тема 7. Ендокринна система.

Клінічне (суб'єктивне і об'єктивне) обстеження ендокринної системи. Основні синдроми ураження ендокринної системи.

Тематика практичних занять

Номер і назва теми дисципліни	Номер і назва теми практичних занять	Кількість годин	
		Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Тема 1. Загальні принципи діагностики. Загальний план та методи обстеження хворого.	1. Загальні принципи діагностики. Загальний план обстеження хворого.	2	-
	2. Методи обстеження хворого. Загальний огляд.	2	-
Тема 2. Система органів дихання.	3. Клінічне (суб'єктивне і об'єктивне) обстеження системи дихання.	2	-
	4. Основні синдроми ураження системи дихання.	2	-
Тема 3. Серцево-судинна система.	5 Клінічне (суб'єктивне і об'єктивне) обстеження серцево-судинної системи.	2	-
	6. Аускультация серця.	2	-
	7. Основні синдроми ураження серцево-судинної системи.	2	-
Тема 4. Система травлення.	8. Клінічне (суб'єктивне і об'єктивне) обстеження системи травлення.	2	-
	9. Основні синдроми ураження системи травлення.	2	-

Тема 5. Система сечовиділення.	10. Клінічне (суб'єктивне і об'єктивне) обстеження системи сечовиділення.	2	-
	11. Основні синдроми ураження системи сечовиділення.	2	-
Тема 6. Система крові.	12. Клінічне (суб'єктивне і об'єктивне) обстеження системи крові.	2	-
	13. Основні синдроми ураження системи крові.	2	-
Тема 7. Ендокринна система.	14. Клінічне (суб'єктивне і об'єктивне) обстеження ендокринної системи.	2	-
	15. Основні синдроми ураження ендокринної системи.	2	-
Всього годин:		30	-

Завдання для самостійної роботи студентів

Номер і назва теми дисципліни	Завдання	Кількість годин	
		Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Тема 1. Загальні принципи діагностики. Загальний план та методи обстеження хворого.	1. Анотування інформаційних джерел стосовно загальних принципів діагностики та загального плану та методів обстеження хворого.	1	-
	2. Підготовка реферату та презентації про провідні терапевтичні школи.	1	-
	2. Підготовка до практичних занять з теми 1.	2	-
Тема 2. Система органів дихання.	3. Анотування інформаційних джерел стосовно клінічного обстеження системи дихання.	2	-
	5. Підготовка реферату та презентації з синдромів ураження системи дихання.	2	-
	6. Підготовка до практичних занять з теми 2.	2	-
Тема 3 Серцево-судинна система.	7. Анотування інформаційних джерел стосовно клінічного	4	-

	обстеження серцево-судинної системи.		
	8. Підготовка реферату та презентації з синдромів ураження серцево-судинної системи.	3	-
	8. Підготовка до практичних занять з теми 3.	3	-
Тема 4. Система травлення.	10. Анутовання інформаційних джерел стосовно клінічного обстеження системи травлення.	2	-
	11. Підготовка реферату та презентації з синдромів ураження системи травлення.	2	-
	12. Підготовка до практичних занять з теми 4.	2	-
Тема 5. Система сечовиділення.	13. Анутовання інформаційних джерел стосовно клінічного обстеження системи сечовиділення.	2	-
	Підготовка реферату та презентації з синдромів ураження системи сечовиділення.	2	-
	14. Підготовка до практичних занять з теми 5.	2	-
Тема 6. Система крові.	15. Анутовання інформаційних джерел стосовно клінічного обстеження системи крові.	3	-
	16. Підготовка реферату та презентації з синдромів ураження системи крові.	3	-
	16. Підготовка до практичних занять з теми 6.	2	-
Тема 7. Ендокринна система.	17. Анутовання інформаційних джерел стосовно клінічного обстеження ендокринної системи.	3	-
	18. Підготовка реферату та презентації з синдромів ураження ендокринної системи.	3	-
	19. Підготовка до практичних	2	-

	занять з теми 7.		
Всього годин:		48	-

Очікувані результати навчання з дисципліни: застосування методів й інструментів визначення та вимірювання структурних змін та порушених функцій організму; трактування отриманої інформації, демонструючи доказове прийняття рішень завдяки:

знанням: методичних основ клінічного обстеження хворого, схеми дослідження пацієнта; семіологічної оцінки результатів фізичного обстеження хворих; найважливіх синдромів у клініці внутрішніх захворювань та їх семіологічне тлумачення; медичних греко-латинських термінів у визначенні основних проявів захворювань і використанні в професійній лексиці;

умінням: спілкуватися з хворими та співробітниками, аналізувати отримані дані; обстежувати хворих з патологією внутрішніх органів та тлумачити одержані результати; розпізнавати основні симптоми і синдроми патології внутрішніх органів та знати їх походження; надавати невідкладну долікарську допомогу.

Порядок оцінювання результатів навчання з дисципліни

Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни формується з урахуванням результатів поточного контролю та заліку.

Протягом семестру здобувач вищої освіти може отримати максимальну кількість балів – 100 як суму балів за результатами поточного контролю на практичних (семінарських, лабораторних) заняттях та під час консультацій науково-педагогічних працівників з тем, на які не передбачено аудиторних годин. Робочою програмою навчальної дисципліни для студентів заочної форми навчання, або в установленому порядку з тем, заняття з яких було пропущене здобувачем вищої освіти. Використовуються такі форми поточного контролю та розподіл балів, які може отримати студент за тему:

Номер і назва теми практичних занять	Засоби оцінювання	Кількість балів за тему
1. Загальні принципи діагностики. Загальний план обстеження хворого.	Експрес-контроль. Есе. Презентації.	5
2. Методи обстеження хворого. Загальний огляд.	Експрес-контроль. Есе. Презентації. Освоєння практичних навичок.	5
3. Клінічне (суб'єктивне і об'єктивне) обстеження системи дихання.	Експрес-контроль. Есе. Презентації.	5

	Освоєння практичних навичок.	
4. Основні синдроми ураження системи дихання.	Експрес-контроль. Есе. Презентації. Освоєння практичних навичок.	5
5 Клінічне (суб'єктивне і об'єктивне) обстеження серцево-судинної системи.	Експрес-контроль. Есе. Презентації. Освоєння практичних навичок.	5
6. Аускультация серця.	Експрес-контроль. Есе. Презентації. Освоєння практичних навичок.	5
7. Основні синдроми ураження серцево-судинної системи.	Експрес-контроль. Есе. Презентації. Освоєння практичних навичок.	10
8. Клінічне (суб'єктивне і об'єктивне) обстеження системи травлення.	Експрес-контроль. Есе. Презентації. Освоєння практичних навичок.	5
9. Основні синдроми ураження системи травлення.	Експрес-контроль. Есе. Презентації. Освоєння практичних навичок.	10
10. Клінічне (суб'єктивне і об'єктивне) обстеження системи сечовиділення.	Експрес-контроль. Есе. Презентації. Освоєння практичних навичок.	5
11. Основні синдроми ураження системи сечовиділення.	Експрес-контроль. Есе. Презентації. Освоєння практичних навичок.	10
12. Клінічне (суб'єктивне і об'єктивне) обстеження системи крові.	Експрес-контроль. Есе.	5

	Презентації. Освоєння практичних навичок.	
13. Основні синдроми ураження системи крові.	Експрес-контроль. Есе. Презентації. Освоєння практичних навичок.	10
14. Клінічне (суб'єктивне і об'єктивне) обстеження ендокринної системи.	Експрес-контроль. Есе. Презентації. Освоєння практичних навичок.	5
15. Основні синдроми ураження ендокринної системи.	Експрес-контроль. Есе. Презентації. Освоєння практичних навичок.	10
Усього:		100

Лектор під час завершення лекції з теми дисципліни знайомить здобувачів вищої освіти з відповідними завданнями для самостійної роботи та темами практичних занять.

Перед початком практичного (семінарського, лабораторного) заняття науково-педагогічний працівник ознайомлює здобувачів вищої освіти із формами поточного контролю, які будуть застосовуватись, і кількістю балів, які вони можуть отримати. Під час завершення кожного заняття кожному присутньому здобувачу вищої освіти оголошується кількість отриманих ним балів.

Здобувач вищої освіти, який протягом семестру отримав менше 34 балів, до заліку не допускається, і може в установленому порядку пройти повторне вивчення цієї дисципліни.

Заліки проводяться у порядку, визначеному у Положенні про організацію освітнього процесу в університеті.

Критерії оцінювання:

1. За участь у лекційному занятті студент отримує 1 бал.
2. Усна відповідь на питання практичного заняття оцінюється у 5 балів: 5 балів – студент повністю засвоїв теоретичний матеріал, логічно викладає його, робить висновки, висловлює гіпотези, дискутує. 4 бали – студент засвоїв теоретичний матеріал, вільно викладає його, наводить приклади, однак є незначні проблеми з усвідомленням системних зв'язків, не завжди дотримується логіки викладу, припускається незначних помилок чи неточностей. 3 бали – студент засвоїв матеріал на репродуктивному рівні (переказування), приймає активну участь у роботі, відтворює вивчене не

завжди логічно, припускається помилок. 2 бали – студент, який невпевнено переказує матеріал, під час відповіді потребує допомоги, допускається помилок. 1 бал – студент, який не приймає участь в обговоренні питань на занятті. 0 балів – студент відсутній на занятті.

3. Виконання самостійної роботи, що підготував студент оцінюється у 5 балів: 5 балів отримує студент, який повністю розкрив тему самостійної роботи, використовував основну і додаткову літературу. Проявив самостійність і творчий підхід. Матеріал подано логічно і своєчасно. 4 бали отримує студент, який розкрив тему самостійної роботи за всіма пунктами плану, використав більшість рекомендованої літератури. Матеріал подано логічно, можливо не своєчасно. 3 бали одержує студент, який тему самостійної роботи розкрив не повністю (висвітлено не всі пункти плану, матеріал подано стисло). Використано недостатню кількість літературних джерел. Матеріал побудовано не логічно. 2 бали одержує студент, який розкрив незначну частину матеріалу (декілька пунктів плану), використав недостатню кількість літературних джерел. Відсутня логіка подачі матеріалу, а також порушена цілісність системи знань. Матеріал подано не своєчасно. 1 бал – студент роботу написав формально, стисло, не своєчасно. 0 балів – студент повідомлення не підготував.

4. Реферати чи есе студентів оцінюються у 5 балів. 5 балів – робота має самостійний і творчий характер. Тема повністю розкрита. Матеріал викладений логічно, послідовно, обґрунтовано. Реферат чи есе оформлені згідно вимог. Обсяг відповідає нормі. Під час захисту студент орієнтується у матеріалі, висловлює власне ставлення до визначеної проблеми. 4 бали – тема розкрита, матеріал подано відповідно пунктам плану, використано запропоновані джерела інформації. Інколи спостерігається порушення логіки. Реферат чи есе оформлені згідно вимог. Обсяг відповідає встановленій нормі. Під час захисту студент вільно володіє і орієнтується у матеріалі, висловлює власне ставлення до питання. 3 бали – лише простежується спроба підійти до написання реферату чи есе самостійно і творчо. Однак план реферату чи есе не досконалий. Загальний зміст недостатньо структурований. Простежується невміння групувати матеріал, знаходити зв'язки, встановлювати співвідношення між частинами. Обсяг відповідає нормі. Під час захисту студент володіє інформацією на початковому рівні. 2 бали – реферат чи есе написані нашвидку, фрагментарно. План відсутній або не відповідає змісту і формі. Тема розкрита частково. Під час захисту студент оперує лише загальними фразами. Структура доповіді не витримана, матеріал побудовано не логічно. 1 бал – реферат чи есе написані фрагментарно. План відсутній або не відповідає змісту і формі. Тема не розкрита. Під час захисту студент не може відтворити матеріал. Доповідь стисла, не логічно побудована. 0 балів – реферат чи есе не написані і не захищені.

5. Комп'ютерна презентація студентів оцінюються у 5 балів: 5 балів – робота має самостійний і творчий характер. Тема повністю розкрита. Матеріал викладений логічно, послідовно, обґрунтовано. Обсяг відповідає нормі (15 – 20 слайдів). Під час презентації студент орієнтується у матеріалі,

висловлює власне ставлення до визначеної проблеми, володіє майстерністю усної доповіді. 4 бали – простежується творчий підхід при підготовці презентації. Тема повністю розкрита, матеріал подано послідовно. Інколи спостерігається порушення логіки. Презентація оформлена згідно вимог. Обсяг відповідає встановленій нормі. Під час презентації студент вільно володіє і орієнтується у матеріалі, висловлює власне ставлення до питання. 3 бали – загальний зміст недостатньо структурований. Простежується невміння групувати матеріал, знаходити зв'язки, встановлювати співвідношення між частинами. Обсяг відповідає нормі. Студент не повністю розкрив тему, вивчено недостатню кількість джерел інформації. Під час презентації студент володіє інформацією на початковому рівні. 2 бали – презентація підготовлена нашвидку, фрагментарно. Відзначений не самостійний підхід до виконання. Тема розкрита частково. Під час презентації студент неспроможний відтворити інформацію у певній послідовності. Оперує лише загальними фразами. Структура доповіді не витримана, матеріал побудовано не логічно. 1 бал – презентація підготовлена фрагментарно. Тема не розкрита. Під час презентації студент не може відтворити матеріал. Доповідь стисла, не логічно побудована. 0 балів – презентація не підготовлена.

Залікові вимоги:

1. Внесок видатних вітчизняних клініцистів В.П.Образцова, Т.Г.Яновського, М.Д.Стражеска, В.М.Іванова, В.Х.Василенка, М.М.Губергриця в розвиток клінічної медицини.
2. Методологічні принципи діагностики внутрішніх захворювань.
3. Основні методи діагностики внутрішніх хвороб.
4. Схема розпитування обстежуваного.
5. Послідовність проведення загального огляду хворого.
6. Структурні частини анамнезу.
7. Типи тілобудови та основні їх критерії.
8. Послідовність пальпації лімфатичних вузлів та характеристика отриманих даних.
9. Правила проведення огляду голови та шиї.
10. Послідовність проведення огляду тулуба та кінцівок.
11. Статичний огляд грудної клітки, діагностичне значення основних симптомів.
12. Динамічний огляд грудної клітки, діагностичне значення основних симптомів.
13. Огляд передсерцевої ділянки, діагностичне значення основних симптомів.
14. Послідовність проведення огляду живота, визначення основних симптомів.
15. Основні властивості пульсу, правила та послідовність їх визначення.
16. Правила вимірювання артеріального тиску. Визначення систолічного та діастолічного тиску за методом Короткова, розрахунок пульсового, середньодинамічного тиску.

17. Пальпаторне дослідження передсерцевої ділянки, визначення клінічного значення знайдених симптомів.
18. Поверхнева пальпація живота: алгоритм проведення та аналізу отриманих даних.
19. Теоретичні засади та принципи глибокої методичної ковзної пальпації живота за методом Образцова.
20. Пальпаторне дослідження сигмоподібної, сліпої кишки, термінального відділу здухвинної кишки, їх властивості в нормі.
21. Правила пальпації висхідної та нисхідної ободової кишки, їх властивості в нормі.
22. Методи визначення нижньої межі шлунка.
23. Пальпаторне дослідження поперечної ободової кишки, основні властивості.
24. Правила пальпації печінки, діагностичне значення основних симптомів.
25. Пальпаторне дослідження селезінки.
26. Способи визначення наявності рідини у черевній порожнині.
27. Послідовність проведення порівняльної перкусії легень. Основні перкуторні тони та механізм їх формування.
28. Алгоритм проведення топографічної перкусії легень. Топографічні параметри легень в нормі та при патології.
29. Перкуторне дослідження серця - відносна серцева тупість: нормальні межі та їх зміщення при змінах к амер серця.
30. Перкуторне дослідження серця - абсолютна серцева тупість: нормальні межі та їх зміщення внаслідок серцевих та позасерцевих причин.
31. Перкусія печінки: послідовність проведення, параметри в нормі та при патології.
32. Перкуторне визначення меж селезінки. Правила проведення, причини збільшення селезінки.
33. Аускультация легень - визначення основних дихальних шумів, їх якісних та кількісних змін.
34. Аускультация легень - визначення додаткових дихальних шумів, їх класифікація, алгоритм характеристики аускультативної картини легень
35. Механізми утворення та різновиди хрипів, їх діагностичне значення
36. Основні причини утворення крепітації та шуму тертя плеври. їх діагностичне значення та способи диференціювання
37. Правила та послідовність дослідження бронхофонії, її діагностичне значення.
38. Аускультация серця - серцеві тони, механізм їх формування та зміни за силою і тембром.
39. Додаткові серцеві тони - ритм перепілки та ритм галопу.
40. Аускультация серцевих шумів: класифікація та умови виникнення.
41. Аускультация серцевих шумів: послідовність характеристики, відмінності між органічними та функціональними шумами.
42. Діастолічні органо-функціональні шуми, умови виникнення та діагностичне значення.

43. Принципи медичної етики та деонтології у спілкуванні з хворими та співробітниками.
44. Синдром інфільтрації легені
45. Синдром обтураційного ателектазу
46. Синдром компресійного ателектазу
47. Синдром гідроторакса
48. Синдром пневмоторакса
49. Синдром порожнини в легені
50. Синдром порушення бронхіальної проводимості
51. Синдром емфіземи
52. Синдром дихальної недостатності
- 53.
54. Синдром гострої лівошлуночкової недостатності
55. Синдром хронічної лівошлуночкової недостатності
56. Синдром гострої правошлуночкової недостатності
57. Синдром хронічної правошлуночкової недостатності
58. Синдром недостатності лівого передсердя
59. Синдром недостатності правого передсердя
60. Синдром гострої судинної недостатності
61. Синдром хронічної судинної недостатності
62. Синдром «гострого живота»
63. Синдром шлунково-кишкові кровотечі
64. Синдром жовтяниці
65. Синдром печінкової недостатності
66. Синдром печінкової коми
67. Синдром портальної гіпертензії
68. Синдром диспепсії
69. Синдром ентеропатії
70. Гепатолієнальний синдром
71. Синдром ниркової артеріальної гіпертензії
72. Синдром ниркової еклампсії
73. Синдром гострої ниркової недостатності
74. Синдром хронічної ниркової недостатності
75. Синдром уремічної коми

Рекомендовані джерела інформації:

Основна література:

1. Мухин НА, Моисеев ВС. Пропедевтика внутренних болезней: учебник для студентов медицинских вузов. Москва: ГЭОТАР-МЕД; 2002. 764 с. (є в бібліотеці)
2. Єпішин АВ, Андрейчин СМ, Бугай БГ, Лемке МО, Лихацька ВО. Пропедевтика внутрішніх хвороб з доглядом за терапевтичними хворими: підручник для студ. вищ. мед. навч. закладів III-IV рівнів акредитації. Тернопіль: Укрмедкнига; 2001. 768 с. (є в бібліотеці)

3. Назар П.С. Пропедевтика захворювань органів травлення: посібник для лікарів: в 5-ти тт. Київ: Кит; 2005. 399 с. (є в бібліотеці)

Додаткова література:

1. Василюк ВМ, Василюк ВВ, Кравчук НВ. Семіотика і діагностика внутрішніх хвороб (фізичні методи обстеження) : навч. посіб. для ВМЗО III-IV рівнів [2-ге вид., перероб. і доп.]. Тернопіль : Укрмедкнига; 2005. 459 с.
2. Ковальова ОМ, Сафаргаліна – Корнілова НА. Пропедевтика внутрішньої медицини: [підручник для студ. вищ. мед. навч. закладів IV рівня акредитації]. К. : Медицина; 2010. 720 с.
3. Шуліпенко ІМ. Пропедевтика внутрішньої медицини. Загальна семіотика та діагностика / Навч. посібник для студентів ВМНЗ IV рівня. К: Медицина, 2008 – 303 с.
4. Василюк ВМ. Семіотика і діагностика внутрішніх хвороб. Тернопіль; 1997. 110 с.
5. Децик ЮІ. Пропедевтика внутрішніх хвороб. К : Здоров'я; 2000. 504 с.
6. Ігнатенко ГА, редактор. Пальпація / Навчальний посібник. Донецьк: Донеччина; 2007. 150 с.
7. Якименко ОО, Кравчук ОС, Ключко ВВ, Себов ДМ, Антипова НН, Тбілелі ВВ. Методи об'єктивного обстеження хворого в клініці внутрішніх хвороб. Одеса: ОДМУ; 2013. 183 с.

Електронні ресурси:

1. Збір анамнезу та огляд: <http://clc.to/H4TJBw>
2. Перкусія и пальпація: <http://clc.to/3zO-wQ>
3. Аускультация:
https://www.easyauscultation.com/?gclid=CKrG_s3Yg6oCFQPc4AodIDrm0g
4. <https://www.thinklabs.com/sound-library>
5. http://www.cardiologysite.com/auscultation/html/split_s1.html
6. <https://www.youtube.com/user/themedzcoolty>
7. Загальна інформація: <https://medach.pro/post/1562>